

Dagens frågor

Vägar till högre utbildning

Den sk kompetensutredningen med universitetskansler Löwbeer i spetsen fortsätter att producera sina från doktrinära utgångspunkter dikterade betänkanden. Universitetsmyndigheter och andra, som slår vakt om svensk forsknings möjligheter i framtiden, fortsätter att kritisera dem. Ett av de senaste, kallat Behörighet och urval (SOU 1970: 21) har bl a föranlett ett remissyttrande från Handelshögskolan i Stockholm. Ett avsnitt av detta yttrande återges här. I all sin korthet ger det en mycket klar bild av vad som står på spel.

»Utredningen berör (s 108 ff) översiktligt vissa konsekvenser av förslaget ur kvantitativ och ekonomisk synpunkt. Utredningens slutsats är att den föreslagna ändringen av behörighetsnivån för samhället i dess helhet kan beräknas medföra endast begränsade kostnadsökningar och bortfall av arbetsinsatser i produktionen.

Utredningen har här förbisett, att varje sänkning av behörighetsnivån för tillträde till universitet och högskolor måste ställa stora krav på tilldelningen av utbildningsresurser vid dessa. Ställer man upp ett visst utbildningsresultat såsom mål, måste man vara beredd att kosta på en intensivare undervisning ju längre ned man kommer på skalan av de studerandes förmåga och vilja att tillgodogöra sig utbildningen. Den nuvarande genomsnittskostnaden per student och år måste alltså stiga om man vill sänka behörighetsgränsen utan att samtidigt sänka utbildningsmålet. Redan nu har universitet och högskolor helt otillräckliga resurser för att kunna på ett adekvat sätt taga hand om alla de studerande som sökt sig till ospärrad utbildningslinje. En sänkning av behörighetsnivån utan en mer än proportionsvis ökad tilldelning av resurser måste komma att göra situationen än värre.

Man kan nalkas behörighetsproblemet från den utgångspunkten, att det gäller att såvitt möjligt till högre studier släppa fram endast sådana studerande, som bedöms ha en rimlig möjlighet att lyckas. Man kan också nalkas

behörighetsproblemet från den utgångspunkten att man vill till högre studier släppa fram inte bara nu nämnda studerande utan också ett större eller mindre antal studerande med dåliga utsikter att lyckas, från den utgångspunkten att det – bl a med hänsyn till prognosinstrumentens bristande precision – bör tillåtas en större grupp studerande att pröva sina krafter för att var och en skall kunna få se om han lyckas eller misslyckas. Väljer man det senare alternativet, måste man ha klart för sig att det är för samhället betydligt mera kostsamt än det förra och fråga sig om man anser att merkostnaden uppväges av ökade fördelar. Man måste också taga den konsekvensen, att ett måhända avsevärt antal studiemisslyckanden och därmed ofta följande personliga tragedier blir ofrånkomliga, något som direktiven i det citerade uttalandet snuddar vid men som utredningen synes helt förbigå. Man måste slutligen stålsätta sig mot krav från dem som misslyckas att studiefordringarna skall sänkas.

Valet mellan de båda här uppställda alternativen är en politisk fråga. Det hade varit önskvärt att utredningen till tjänst för de beslutande instanserna klart pekat på konsekvenserna av de olika alternativen.

Betänkandet präglas av en ständigt återkommande konflikt mellan å ena sidan direktivens krav på att de studerandes kvalitet inte får sjunka, å andra sidan ett av utredningen uppställt krav på att de studerande i sin rekrytering om möjligt skall – vid varje läroanstalt? inom varje ämne? – återspegla landets befolkningsmässiga indelning i socialgrupperna 1, 2 och 3. I sin strävan efter att uppfylla det sistnämnda kravet är utredningen beredd att i avsevärd grad efterge det förstnämnda.

Lärarrådet instämmer i det grundläggande önskemålet att man skall skapa möjligheter för alla studielämpliga personer att oberoende av social och ekonomisk bakgrund bedriva högre studier. Detta bör emellertid inte ske på det sättet att man ställer upp behörighetsregler som delvis har ett annat syfte, nämligen att på bekostnad av studielämpligheten främja en

proportionell rekrytering ur olika socialgrupper. Det är anmärkningsvärt, att utredningen, som planlägger för rekryteringen vid universitet och högskolor under en avsevärd tid framåt, har så föga av optimism inför den sociala utjämning – både beträffande de studerandes ursprungsmiljö och beträffande deras status efter avslutade studier – som obestriddligen pågår och som alltmer påskyndas av de politiskt bestämmande instanserna. Utredningen vågar tydligen inte tro på att den sociala utjämningen kommer att fortgå tillräckligt snabbt även utan stöd av de nu diskuterade rekryteringsreglerna och den vågar därför inte satsa helhjärtat på att låta universitet och högskolor till hela samhällets båtnad rekryteras med de för studier bäst ägnade personerna. Utredningens förslag måste i detta avseende på litet längre sikt betecknas såsom anmärkningsvärt konservativt.

I själva verket bör man räkna med att en av låga behörighetskrav och otillräckliga utbildningsresurser föranledd hög frekvens av personliga studiemisslyckanden kan komma att leda till ökade sociala motsättningar i stället för ökad social utjämning.»

Skarpare och samtidigt mera elegant kan kritiken knappast framföras. Det återstår att se om den på något sätt kan tänkas påverka de konservativa socialister som utbildningsminister Carlsson samlat i utredningen. Fråga är om de ens bryr sig om att läsa kritiken.

En god början

Det norska arbeiderpartiets grand old man, Einar Gerhardsen, gav för någon tid sedan vid ett besök i Sverige en klagörande upplysning om orsakerna till de norska socialdemokraternas fall från regeringsmakten. De var, förklarade han: en splittrad socialdemokrati och en enad borgerlighet.

Samma läge börjar nu skymta också i Sverige. Socialdemokraterna är svårt splittrade i EEC-frågan. Den radikala falangen med Af-tonbladet i spetsen utmålar i tonfall av mycken tro och föga vetande ett svenskt medlem-

skap i EEC som den yttersta domen över all frihet, jämlikhet och broderskap i det socialistiska folkhemmet Sverige. Partiets experter i regeringen har kärvt tillbakavisat dessa Kassandraskrin och regeringen håller dessbättre fortfarande frågan om medlemskap öppen. Förmodligen skulle också den socialdemokratiska partiledningen få partiets majoritet bakom sig den dag man beslutar sig för att offentligt deklarerat en mer positiv syn på möjligheterna att förena neutralitetspolitiken med ett svenskt inträde i EEC. Men så långt som EEC-motståndarna drivit sin agitation lär detta knappast kunna ske utan uppsplitande inre strider, kanske rentav utbrytningar av hela grupper ur partiet.

För dem som med någon oro sett fram mot den borgerliga oppositionens första framträdande i enkammarriksdagen, fanns flera glädjande tendenser att anteckna.

För det första är det uppenbart att EEC-frågan inte kommer att söndra de borgerliga partierna. Att en grupp inom folkpartiets ungdomsförbund tillsammans med centerns ungdomsförbund agiterar mot EEC i nästan lika hätska ordalag som vänsterextremisterna torde inte få någon större betydelse. Vid sidan av ett fåtal vilsna idealister består denna ungdomliga mittengruppering mest av högröstade ignoranter av den politiska typ, som namnet Bosse Ringholm brukar få illustrera. Att Johannes Mikael Antonsson genom för tidig, för mycken och för osaklig talförhet kommit att associeras med detta sällskap, är besynnerligt. I vart fall framstår han numera som bättre meriterad för en landshövdingestol än för högre politiskt ledarskap.

En annan glädjande företeelse är de borgerligas goda sammanhållning såväl i partimotionerna som i remissdebatten. Särskilt viktigt är att moderata samlingspartiet fortsatt Yngve Holmbergs politik att ligga lågt i skattefrågorna. Det hade kunnat te sig frestande för den nya partiledningen att konkret demonstrera partiets krav på resoluta sänkningar av de orimliga marginalskatterna; om sådana frestel-

ser funnits har de övervunnits i en tydlig strävan att i skattefrågan vidmakthålla en borgerlig enhetsfront.

Att detta är en politisk nödvändighet får givetvis inte hindra de moderata från att efter hand lägga fram sin skattepolitik i klara rättsregler och siffror. I den folkstorm mot skattesystemet, som är att förvänta, kommer väljarna att yrka på öppet besked. Rätteligen borde mittenpartierna och moderata samlingspartiet tillsammans så snart som möjligt utforma riktlinjer för en skattereform, som kan ge ett under skatter dignande folk hopp om bättre framtid. Lyckas man med det, blir socialdemokraternas läge inför 1973 svårt. Att det ännu är långt till valet bör emellertid inte undanskymma det faktum att oppositionen gjort en god början.

Vuxenutbildningen

Under 1960-talet har vuxenutbildningen – inte minst den kvalificerade – utvecklats i snart sagt explosiv omfattning. Till universiteten och dess filialer liksom till mångfalden av specialhögskolor strömmar allt större skaror av äldre med önskemål om bättre utbildning för det egna yrket eller om ny utbildning för ett yrkesbyte. Universiteten och högskolorna som nästan övermannats av uppgiften att taga emot studenterna från den nya gymnasieskolan, får härigenom en extra och snabbt växande arbetsbörda. Samtidigt utvidgas de stora frivilliga bildningsorganisationerna – ABF, TBV, Medborgarskolan, Kursverksamheten osv – i en oförutsedd takt. Därtill ställs dessa organisationer inför en uppgift, som är svårare än tidigare. Dessa elever i vuxenutbildningen kräver allt oftare att få undervisning på akademisk nivå, som kan leda till akademiska betyg och examina. I tämlig stillhet har det på många orter runt om i landet växt fram ett slags inofficiella universitetsfilialer – som särskilt på fredagskvällen och lördagen fyller de lokala läroverksbyggnaderna med ett sjudande liv. Förr eller senare blir det förmodligen nödvändigt att skapa fastare former och säkrare

kvalitetsgarantier för denna värdefulla verksamhet. I regel torde det enklaste sättet vara att knyta den så nära till universiteten resp specialhögskolorna och dess lärarkårer som möjligt. I vissa fall kan den mest praktiska lösningen vara att helt enkelt upprätta en ny universitetsfilial.

Men en uppgift är redan överhängande – för politikerna, liksom för skol- och universitetsfolket – nämligen att ställa en prognos på något längre sikt för den kvantitativa utvecklingen av denna typ av yrkesutbildning och att i tid inrätta sig härefter.

Vid sådana bedömanden måste man taga hänsyn till en cirkeleffekt av den så starkt ökade högre utbildningen av ungdomen – en cirkeleffekt, som hittills föga uppmärksammats. 10 000-tals vuxna utan högre utbildning har att räkna med att de inom överskådlig framtid kommer att vara arbetsledare för eller äldre arbetskamrater till människor med samhällsvetenskaplig, ekonomisk, juridisk, eller teknisk utbildning på universitetsnivå. För att kunna hävda sig inför dessa unga och därtill för att rätt kunna utnyttja de högutbildades kunskaper till myndighetens, företagens eller organisationens fromma, måste de vuxna själva skaffa sig en högre utbildning. Bankkamrern med studentexamen eller lasarettintendenten med handelsgymnasium kommer snart nog att ha akademiker: ekonomer, samhällsvetare och jurister runt omkring sig, och det inte längre bara i specialbefattningar. Hur skall han få nytta av dem och de av honom om han inte förstår åtminstone grunderna i deras fackutbildning? Det bästa han kan göra är givetvis att själv skaffa sig lämplig motsvarande utbildning.

Det svenska undervisningsväsendets senare historia överflödar av exempel på hur man i politiken underskattat den kvantitativa tillväxten inom utbildningsområdet – antingen i ren aningslöshet om följderna av kortsiktiga sk praktiska lösningar eller på grund av otillfredsställande möjligheter till prognoser. Numera, i datateknikens tidsålder är det inte ursäktligt

att bli överrumplad. Det kan dessutom bli mycket dyrt.

Samhället och brottsligheten

Den ökade kriminaliteten har blivit ett av välfärdssamhällets största problem. Antalet anmälda brott mot brottsbalken var år 1955 156 000 och 1968 omkring 450 000. För de två senaste åren föreligger endast preliminär statistik, men också denna visar en kraftig stegring. Enligt en undersökning är en inte obetydlig del av våldsbrottsoffren i Stockholm äldre och handikappade. I storstäderna vågar numera många åldringar inte längre gå ut på gatorna efter mörkrets inbrott. Av det skälet har man exempelvis måst flytta söndagarnas aftonsång i Katarina kyrka i Stockholm från kl 18.00 till kl 15.00. Polisen saknar resurser att garantera kyrkobesökarnas säkerhet!

Mycket tyder dessutom på en fortsatt ökning av brottsligheten. I fjol presenterade sålunda en arbetsgrupp inom kanslihuset en prognos, enligt vilken våldsbrotten beräknas öka med 20 procent under den närmaste femårsperioden.

Mot denna bakgrund är det uppenbart att brottsproblemet ovillkorligen måste angripas målmedvetet över hela fältet. Enkla patentröslösningar finns inte. Statsminister Palme hävdar ofta att en förutsättning för att brottsligheten skall minska är en snabb ekonomisk och social utveckling. Vore detta riktigt skulle, med tanke på brottslighetens kraftiga ökning, en social nedskrotning utan like ha ägt rum de senaste femton åren. Så har faktiskt inte varit fallet.

Moderata Samlingspartiet har i en partimotion till årets riksdag försökt och även lyckats med att lägga en helhetssyn på problemet. Motionen anknyter innehållsmässigt till det uppmärksammade PM som en arbetsgrupp inom partiet utarbetade och som offentliggjordes i valrörelsen i höstas. I motionen fastslås dels att den enskilde individen har rätt att av samhället garanteras trygghet till liv, lem och egendom, dels att varje brottslig handling innebär ett misslyckande från statens sida i upp-

giften att skapa goda former för mänsklig gemenskap och upprätthålla normer för denna. Därför måste samhället också söka klargöra orsakerna till kriminaliteten och ge brottslingarna reella möjligheter att återanpassa sig till en laglydig tillvaro.

Det är nödvändigt att polismakten nu äntligen får sådana personella resurser att den kan fullgöra sina ansvarsfulla uppgifter. Regeringen föreslår i statsverkspropositionen en ökning på 400 polismanstjänster. Detta är alldeles för lite. Arbetstidsförkortningen för polisen motsvarar i runt tal ett bortfall på 625 tjänster, huvudsakligen polismanstjänster. Regeringsförslaget betyder därför i praktiken en minskning av polisens resurser. Polischeferna har sammanlagt äskat nära 1 800 nya polismanstjänster. Rikspolisstyrelsen har yrkat på 800. Detta krav, som också Moderata Samlingspartiet avslutit sig till, är högst rimligt.

Ett av de starkaste skälen till att antalet polismanstjänster bör bli väsentligt större är att upptäcktsrisken därigenom ökar. Det är förmodligen i första hand denna och inte påföljdens längd som avgör dennas allmänpreventiva effekter. Så länge upplärningsprocenten är så låg som 30 procent torde riskerna med kriminella handlingar för många framstå som betryggande små.

Viktigt i m-motionen är också att den aktualiserar frågan om polismans ersättning vid kroppsskada i samband med tjänst. Här har riksdagen begärt åtgärder av regeringen, men ingenting har hittills skett. Problemet måste få en skyndsam lösning.

Kampen mot brottsligheten måste även föras genom vårdande åtgärder. Den höga återfallsprocenten är ett dåligt betyg åt den nuvarande kriminalvården. Samtidigt har forskningen på detta fält varit obetydlig. En utvidgad kriminologisk forskning är angelägen – bl a bör man snarast söka kartlägga vilken betydelse olika påföljder har för laglydnaden.

Likaså måste frivården förbättras. Denna bör utökas på bekostnad av den slutna vården. Skall frivården bli meningsfull krävs dock att

personer som kommer ut från fångvårdsanstalterna särskilt under den första tiden i frihet får sådant bistånd, att de kan anpassa sig till en ordnad tillvaro.

Moderata Samlingspartiet vill sålunda ha en kraftigare statlig satsning än regeringen på att komma åt brottsligheten och dess orsaker. Hr Palme kommer kanske att som vanligt beklaga sig över »ansvarslösa överbud». Sådan jämer kan partiet ta med ro. Dess förslag är under inga omständigheter så omfattande att ett genomförande av dem innebär någon katastrof för en budget på 50 miljarder kr.

Ridåfall efter Bysketeater?

När regeringen Palme i fjol efter mycken vånada beslöt att skona Vindelälven innebar detta inte någon slags omprövning av den socialdemokratiska politiken i riktning mot en mindre miljöfientlig linje. Den som möjligen vågade hoppas på detta har all anledning att känna sig besviken. Beslutet var helt betingat av det förhållandet, att en inte obetydlig falang inom partiets riksdagsgrupp ställde sig starkt kritisk till en skövling av älven och var beredd att slåss för denna ståndpunkt. Därigenom försvann det nödvändiga parlamentariska underlaget, och hr Palme hade följaktligen inget val.

Detta nederlag har emellertid inte lämnat de socialdemokratiska miljöförstörarna någon ro. Det förefaller som om de nu mer eller mindre maniskt söker leta fram nya värdefulla miljöområden att gå lös på.

Det senaste exemplet härpå utgör Ritsemprojektet. I årets statsverksproposition hemställs om ett investeringsanslag för budgetåret

1971/72 till kraftstationer m m på 975 miljoner kr. I detta ingår också byggandet av Ritsems kraftstation. Vidare yrkas anslag för reglering av Sitasjaure–Autajaure och för kraftledning Vietas–Ritsem jämte anslutning.

Som bekant biföll fjolårets höstriksdag en proposition innebärande att intrång medgavs i Stora Sjöfallets nationalpark för att göra det möjligt att reglera Autajaure och bygga Ritsems kraftstation.

Då hade emellertid regeringen ensam majoritet. I år är situationen en annan. Hr Palme måste få stöd från något håll. Men samtliga borgerliga oppositionspartier plus hr Hermanssons parti har nu klart sagt nej till Ritsemprojektet. Regeringen kommer tydligen inte att få några pengar för ändamålet.

Det bör framhållas att ingen tvetydighet finns i oppositionspartiernas ställningstagande, men att centerpartiet uttrycker sig något försiktigare än de andra. Det beror sannolikt på att partiet har ett par potentiella frondörer i sin riksdagsgrupp. Bland dem märks hr Nils Eric Gustafsson i Byske, som i höstas röstade med den socialdemokratiska propositionen.

Skälen till oppositionens nej behöver inte framhållas här. De framstår som självklara för alla dem som inser de vetenskapliga, kulturella och rekreationsbefrämjande värdena av det norrländska landskapet och som känner ansvar för miljön gentemot kommande generationer. Av allt att döma går regeringen nu mot ett lika glädjande som välförtjänt nederlag; och låt oss tillika hoppas att när ridån faller, skall närvaron av kulturhuset trots allt avhålla hr Gustafsson från att ställa till med någon ny Bysketeater.

ALLTID EN
GIFTAND MINDRE!

Geijer
C.

Tandläkare Geijer